

VÝHLEDY MUZEJNÍ EDUKACE V MUZEU BRNĚNSKA

Monika Mikulášková

Muzejní edukace, tedy *záměrné, facilitované a intencionální působení muzea na veřejnost*,¹ se v průběhu posledních desetiletí úspěšně etablovala v mnoha muzeích v České republice. Výjimkou v tomto směru není ani Muzeum Brněnska. Instituce zřídila pozici muzejního pedagoga v roce 2016, nicméně edukační aktivity zde byly realizovány dlouho před zavedením této pozice do organizační struktury muzea. Článek si klade za cíl nastínit význam systematické edukační práce v komplexu muzejních činností a předestřít předpoklady dalšího rozvoje edukace v Muzeu Brněnska.

NÁSTIN TEORETICKÝCH ZÁKLADŮ MUZEJNÍ PEDAGOGIKY

Jůva chápe muzejní pedagogiku jako sociální vědu zabývající se muzejní edukací,² Stránský jako specializovanou integrovanou muzeologii (tedy aplikaci poznatků jiné vědní disciplíny dotýkající se muzealizace³). Podstatné je, že předmět muzejní pedagogiky tvoří muzejní edukace, k jejímuž zkoumání využíváme řadu metod čerpaných z různých oblastí pedagogiky (např. pedagogika volného času, andragogika, pedagogika zážitku), muzeologie (v muzeu edukujeme na základě poznání muzeality předmětů)⁴ i jiných věd (např. kulturní studia nebo psychologie). Bez uvědomění si muzeologických základů může docházet k situacím, kdy se výuka realizuje bez zprostředkování muzeální pouze v prostředí muzea. Naopak bez povědomí o pedagogice a didaktice hrozí neefektivní pokusy o edukaci.

Muzejní edukace se uplatňuje ve dvou základních oblastech: výstavní muzejní didaktice a prezentační muzejní didaktice.⁵ Tímto dělením Jůva označuje prakticky

stejnou oblast jako Šobáňová, když píše, že muzejní edukace je facilitovaná přímo nebo nepřímo. V prvním případě jde o aplikaci muzejní didaktiky v muzejně prezentační řeči a ve druhém se míní zprostředkování muzeality za přítomnosti facilitátora (např. muzejního pedagoga, lektora, průvodce).⁶

Přímou facilitaci či prezentační muzejní didaktiku přisuzují muzejníci pracovníkům muzejně pedagogických profesí poměrně běžně, obtížnější se zdá prosazení v oblasti výstavní muzejní didaktiky (nepřímé facilitace). Práce s muzejně výstavní řečí je v praxi vlastní spíše kurátorům, popř. výtvarníkům či architektům výstav nebo expozic. Výzvou pro každou muzejní instituci je vytvořit systém práce v týmu, který vede k funkční kooperaci při prezentaci předmětů na základě mezioborovosti muzea.⁷ Do oblasti nepřímé facilitace zahrnujeme také doprovodné muzejně didaktické materiály jako např. pracovní listy⁸ nebo mediální aplikace využitě v muzejní výstavě či expozici.

Abychom mohli demonstrovat šíři teorie muzejní pedagogiky, využijeme systém George Heina vycizovaný v průběhu 90. let 20. století. Teorie poznání a teorie učení označuje autor jako hlavní elementy každé pedagogické teorie. Oba elementy Hein vymezuje jako škálu přesvědčení, jež směřuje od jednoho extrémního pólu k druhému. U teorie poznání (epistemologie) představují tyto extrémní pozice tvrzení, že (1) poznání existuje nezávisle na učícím se subjektu a (2) poznání existuje pouze v mysli učícího se subjektu, je jím konstruováno. Teorie učení se poté pohybují mezi pozicemi (1) učení je postupné přidávání na tabula rasa a (2) učení je konstruování významů. Vznikají tak čtyři hlavní skupiny pedagogických teorií – edukace didakticky výkladová (v ranějších textech tradiční přednáška a text), učení objevováním, konstruktivismus a edukace stimulem a reakcí (behaviorismus).⁹ Z pohledu na uvedený systém vyplývá, že příklon muzejního pedagoga k některé pedagogické teorii ovlivní jeho práci v naprostých základech. Není samozřejmě nutné ani žádoucí, aby muzejní pedagog vycházel z jedné pedagogické teorie po celou dobu trvání své praxe, avšak při práci bez teoretického základu můžeme předpokládat rychlé vyčerpání didaktických prostředků a problematické dosahování stanovených edukačních cílů programu. Pro kooperaci mezi muzejními profesemi je dle mého názoru žádoucí sdílet (alespoň zjednodušeně) teoretické kořeny, z nichž muzejní pedagog při přípravě a realizaci muzejní edukace vychází, s dalšími členy týmu (lektory, kurátory, částečně i s managementem). Pokud spolupracovník chápe, proč edukace probíhá určitým způsobem, je jednodušší nejen účinně spolupracovat, ale také prezentovat vlastní instituci a její činnost směrem k odborné i široké veřejnosti či stakeholderům.

1 ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 219.

2 JAGOŠOVÁ, Lucie, JŮVA, Vladimír a MRÁZOVÁ, Lenka. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010, s. 80.

3 Oproti specializovaným konkrétním muzeologiím, kdy na základě spojení poznatků dvou věd vzniká nový obor. STRÁNSKÝ, Zbyněk. *Úvod do studia muzeologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 78–79.

4 ŠOBÁŇOVÁ, pozn. 1, s. 223.

5 JAGOŠOVÁ, JŮVA a MRÁZOVÁ, pozn. 2, s. 101.

6 ŠOBÁŇOVÁ, pozn. 1, s. 220–221.

7 Jedinečnost pohledu na předmět popisuje např. MENSCH, Peter van. *Towards a methodology of museology*. PhD thesis. Zagreb: University of Zagreb, 1992.

8 MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013.

9 HEIN, George E. *Learning in the museum*. London: Routledge, 1998, s. 18–26.

EDUKAČNÍ AKTIVITY MUZEA BRNĚNSKA

Muzejně pedagogická činnost Muzea Brněnska byla do roku 2016 komplikována skutečností, že v instituci nebyl zaměstnán muzejně-pedagogický pracovník. Přesto však nelze říci, že by edukační práce v muzeu v předešlém období neprobíhala. Zejména odborní pracovníci, ale i průvodci připravovali pro návštěvníky řadu specifických a různorodých aktivit. Ačkoliv to nemusí být z výročních zpráv zjevné, bylo zpracováno také velké množství interaktivních prvků pro výstavy a expozice Muzea Brněnska, jež jsou významným činitelem kulturně-výchovné činnosti.

Výroční zprávy v období od r. 2011 do 2015¹⁰ podávají mimo jiné i přehled realizovaných edukačních a doprovodných aktivit jednotlivých poboček. Součástí zpráv jsou údaje o počtu realizovaných programů a jejich návštěvnosti, a to ve formě výtahu ze statistických údajů pro NIPOS (Roční výkaz o muzeu a galerii, KULT). Autoři tohoto statistického šetření rozlišují v muzeích dva typy programů: kulturně-výchovné a speciální doprovodné. Speciální doprovodné programy jsou charakterizovány takto: *Jedná se zvláště o různé výukové programy pro školy nebo programy připravené pro další skupiny návštěvníků (např. specializovaný program pro rodiče s dětmi, seniory, zdravotně handicapované atd.). Patří sem také muzeem organizované speciální prohlídky výstav a expozic se zvláštním programem mimo standardní návštěvníkový provoz pro různé skupiny návštěvníků (např. komentovaná prohlídka s kurátorem výstavy atd.).*¹¹ Kulturně výchovné programy poté zahrnují programy, u nichž je muzeum pořadatelem, respektive spolupořadatelem, a to bez standardních výkladů ve výstavních prostorách a bez doprovodných programů připravených muzeem k výstavám a expozicím.¹²

V oblasti speciálních doprovodných programů naprosto dominuje spolupráce se školami a mládeží. V letech 2011–2015 si můžeme všimnout stabilizování návštěvnické základny školních skupin. Speciální programy navštíví ročně okolo 6000 návštěvníků, z nichž naprostou většinu tvoří školní kolektivy. Pro další rozšiřování této části muzejního publika bude stěžejní bližší poznání její skladby (např. 1. a 2. stupeň ZŠ není v interních statistikách vždy rozlišován).

10 Muzeum Brněnska [online]. [cit. 5. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.muzeumbnenska.cz/cs/273-0-muzeu-brnenska.aspx?sid=222 & lid=1269>.

11 Seznam metodických vysvětlivek k statistickému výkazu Kult (MK) 14-01 Roční výkaz o muzeu a galerii (muzeu výtvarných umění) za rok 2015. [online]. [cit. 5. 4. 2016]. Dostupné online z: https://statistika.nipos-mk.cz/muzea_15/muzea2015_metodicke_pripominky.pdf.

12 Ibid.

PŘÍKLADY EDUKAČNÍCH AKTIVIT REALIZOVANÝCH VE SPOLUPRÁCI S MUZEJNÍM PEDAGOGEM

Muzejní pedagog přistoupil nejprve k zajištění těch edukačních aktivit, které v minulosti již probíhaly a jejichž realizace zůstává i nadále, vzhledem ke strategickým cílům jednotlivých poboček i instituce jako celku, žádoucí. V oblasti nepřímé facilitace muzeality se muzejní pedagog věnoval například realizaci dětských heren v Muzeu ve Šlapanicích. Dále připravoval ve spolupráci s kurátory a průvodci pracovní listy pro vybrané pobočky (Památník Mohyla míru, Muzeum ve Šlapanicích, Vila Löw-Beer v Brně).



Interaktivní herna k výstavě Šroubky, kostky, kolečka, Muzeum ve Šlapanicích, 2016.

(foto: Muzeum Brněnska)

V oblasti přímé facilitace se muzejní pedagog podílel na realizaci výtvarných dílen pro rodiny s dětmi (např. akce *Vánoce u medvídků* v Podhoráckém muzeu, *Dětský den* na Vile Löw-Beer v Brně či akce *Po stopách Muzea v Ivančicích*).

Nejvýznamnějším prvkem pracovní náplně muzejního pedagoga v Muzeu Brněnska je však příprava edukačních aktivit pro školní skupiny. Většinou se jedná o edukační programy, výtvarné dílny nebo komentovanou prohlídku s aktivitou.¹³ Nejprve došlo k evaluaci aktuálních existujících programů (např. edukační programy k výstavě *Dobrodružství abecedy* v Památníku písemnictví na Moravě, který připravili průvodci společně s kurátorkou výstavy) a poté se muzejní pedagog začal věnovat vytváření nového systému spolupráce s průvodci a kurátory a tvorbě nových programů (viz níže). Naprosto v gesci průvodců a kurátorů prozatím zůstávají

13 Pro zjednodušení bude dále použito pouze označení edukační programy, ačkoliv se v řadě příkladů jedná o edukační aktivity na hranici mezi uvedenými typy.



Edukační program k výstavě Hurá do školy!
Muzeum ve Šlapanicích, 2016.
(foto: Muzeum Brněnska)



Pracovní list k cyklu Můj rok,
Muzeum ve Šlapanicích, 2017.
(foto: Muzeum Brněnska)



Edukační program ke stálé expozici Svět brněnské buržoazie mezi Löw-Beer a Tugendhat, Vila Löw-Beer
v Brně, 2016 (foto: Muzeum Brněnska)

komentované prohlídky ve spravovaných objektech, ačkoliv došlo i k jejich evaluaci muzejním pedagogem (např. výklady ve Vile Löw-Beer v Brně, prohlídky kláštera Porta coeli či kaple na Mohyle míru).

Společně s dalšími pracovníky muzea se muzejní pedagog věnuje také navázání bližší spolupráce s místními školskými zařízeními na těch pobočkách, kde tato spolupráce tvoří součást aktuálních strategických úkolů. Došlo tak například ke vzniku cyklu edukačních programů s názvem *Můj rok*, které představují místní tradice nebo realizaci výstavy výtvarných prací Gymnázia a ZUŠ Šlapanice

s názvem *Bez tváře*. Všechny nabízené programy Muzea Brněnska jsou od nástupu muzejního pedagoga důsledně provázány s rámcovými vzdělávacími programy příslušného typu vzdělávání.

Propagace edukačních aktivit vzhledem ke složité organizační struktuře zůstává zejména v gesci jednotlivých poboček a PR pracovnice. Muzejní pedagog spravuje prezentaci edukačních programů všech poboček na webu *Muzeoedu* jenž vznikl na základě projektu Metodického centra muzejní pedagogiky.

HLAVNÍ PŘEDPOKLADY DALŠÍHO ROZVOJE EDUKAČNÍCH AKTIVIT MUZEA BRNĚNSKA

Proměna edukačních aktivit v souvislosti s nástupem muzejního pedagoga, který pracuje pro všechny pobočky Muzea Brněnska, přináší řadu dlouhodobých i krátkodobých úkolů. Muzejní pedagog vstupuje do prostředí, v němž již pracovníci vyvinuli postupy, jak realizovat muzejní edukaci. Dalším zásadním úkolem je tedy zkvalitnění edukace, vytvoření komplexní nabídky edukačních aktivit a inovace existující nabídky.

1. Systém spolupráce na jednotlivých aspektech muzejní edukace

Jak bylo naznačeno v první části textu, muzejní edukace se dotýká široké škály činností uvnitř muzejní instituce a nezužuje se pouze na přípravu edukačních programů pro školní skupiny. Mimo jednorázové akce a speciální programy zasahuje částečně muzejní pedagogika i do oblasti výstavnictví a možnosti, jak mohou facilitátoři působit přímo, jsou velmi široké.

Zásadním úkolem muzejního pedagoga v této souvislosti je tedy vytvoření optimálních podmínek pro spolupráci jednak s kurátory výstav v oblasti nepřímého působení a poté vytvoření systému spolupráce s průvodci, kteří v daném muzeu zastávají práci lektorů.¹⁴ S oběma zmíněnými skupinami spolupracovníků je třeba vyhodnotit potřebu aktualizace nabízených typů služeb a jejich inovace, např. směrem k novým skupinám publika. To vše za předpokladu zachování struktury, které v muzeu již fungují.

V tomto ohledu již v Muzeu Brněnska funguje od nástupu muzejního pedagoga téměř na všech pobočkách velmi dobrá spolupráce na realizaci speciálních doprovodných programů pro školní skupiny. Muzejní pedagog navrhuje ve spolupráci s kurátorem a často i za přispění kvalifikovaných a zkušených průvodců edukační program, výtvarné dílny či komentované prohlídky s aktivitou k jednotlivým výstavám či expozicím, poté muzejní pedagog provádí pilotáž programů a na základě podrobného scénáře je předává průvodcům.

14 Dělení dle: JAGOŠOVÁ, JŮVA a MRÁZOVÁ, pozn. 2, s. 146–149.

2. Systém evaluace edukačních aktivit

Evaluace muzejní edukace patří mezi obecně nejproblematictější oblasti muzejní pedagogiky.¹⁵ Jednak by se muzea měla věnovat evaluaci edukačních aktivit facilitovaných nepřímo – tedy zejména v rámci muzejně výstavní didaktiky. Pokud ponecháme stranou externí evaluaci, kterou je myšlena zejména muzejně výstavní kritika, v rámci interní evaluace se lze zaměřit na několik základních oblastí. Jedná se o *publikum, proces realizace výstavy či expozice a efektivitu výstavy či expozice*.¹⁶ V oblasti výzkumu publika se v muzejnictví nejčastěji setkáváme se sběrem demografických dat skrze statistiku návštěvnosti a případové studie, často na hranici akčního výzkumu, ačkoliv ne vždy s formálně ustanoveným rámcem. Interní evaluace procesu realizace výstavy má významný potenciál nejen pro zkvalitnění prezentační praxe, ale také pro zlepšení pracovního prostředí a týmové spolupráce, jelikož se při ní hodnotí, jak výstava vznikla a zda naplnila stanovené cíle. Nicméně evaluace publika a procesu realizace výstav není definována pouze činností muzejního pedagoga a vyžaduje participaci celého týmu muzea. Stejně tak ověření získaných znalostí, tedy evaluace efektivity výstavy či expozice, není vázaná pouze na muzejního pedagoga, ale také na kurátory či průvodce.

Evaluace vzdělávacích aktivit jako pracovních listů či edukačních programů je základním předpokladem kvalitní práce muzejního pedagoga. Muzejní pedagog by měl hodnotit edukační programy za použití modelu počáteční, formativní a sumativní evaluace.¹⁷ Ve svém evaluačním procesu se musí zaměřit například na splnění cílů programu, možnosti dalšího rozvoje lektorských dovedností, obměnu didaktických technik nebo soulad praxe s teoretickými zásadami tak, jak byly naznačeny v úvodní části textu.

Výše jsou předloženy oblasti, které je vhodné evaluovat. Způsob, jakým se bude evaluace provádět je součástí strategických dokumentů muzea, avšak již nyní probíhají v Muzeu Brněnska zkušební evaluační šetření (např. online dotazník pro učitele, počátky akčního výzkumu efektivity edukačních programů, využití dětské herny jako experimentální expozice). Právě tato zkušební šetření povedou k vytvoření systému, který se stane součástí vzdělávací strategie muzea.

3. Vzdělávací strategie Muzea Brněnska

Strategické plánování výchovných a vzdělávacích aktivit muzeí je základním předpokladem systematického rozvoje této oblasti, zkvalitnění poskytovaných služeb a samozřejmě kýženého růstu a stabilizace návštěvnosti. Obsah vzdělávací strategie

se typicky skládá z následujících částí: charakteristika muzea (profil muzea, charakteristika muzea s ohledem na vzdělávání, charakteristika edukačního oddělení, realizace projektů, spolupráce s dalšími subjekty), charakteristika edukační činnosti muzea (zaměření edukačních aktivit muzea, cílové skupiny edukační činnosti muzea, výchovné a vzdělávací strategie, propojení s kurikulem školního vzdělávání, aktuální vzdělávací nabídka muzea, evaluace edukační činnosti muzea).¹⁸

Jak je zjevné z předkládaného textu, v Muzeu Brněnska již probíhají šetření a činnosti vedoucí ke zpracování kvalitní vzdělávací strategie, jejíž kompletní dokončení je plánováno na konec roku 2017. Zároveň se vzdělávací strategií vzniká v Muzeu Brněnska také Akční plán edukační činnosti na období 2018–2020. Vznik strategických dokumentů je předpokladem výchovné a vzdělávací práce srozumitelné odborné veřejnosti a zajišťuje její dlouhodobou kontinuitu.

15 Srov. JAGOŠOVÁ, Lucie. Evaluace v muzejní edukaci – teoretická východiska. *Museologica Brunensia*. Brno: Masarykova univerzita, 2013(2), 15–21.

16 DEAN, David. *Museum exhibition: theory and practice*. New York: Routledge, 1994, s. 94.

17 AMBROSE, Timothy a PAINE, Crispin. *Museum basics*. New York: ICOM in conjunction with Routledge, 1995, s. 106–111.

18 ŠOBÁŇOVÁ, Petra a JOHNOVÁ ČAPKOVÁ, Michaela. *Plánování edukačních aktivit v muzeu: od strategického plánu k přípravě edukačního programu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 59–63.

PRAMENY A LITERATURA

AMBROSE, Timothy a PAINE, Crispin. *Museum basics*.

New York: ICOM in conjunction with Routledge, 1995. ISBN 04-150-5770-1.

DEAN, David. *Museum exhibition: theory and practice*. New York: Routledge, 1994, 177 s.

ISBN 04-150-8016-9.

HEIN, George E. *Learning in the museum*.

London: Routledge, 1998, 203 s. Museum meanings. ISBN 04-150-9776-2.

JAGOŠOVÁ, Lucie, JŮVA, Vladimír a MRÁZOVÁ, Lenka. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-207-9.

JAGOŠOVÁ, Lucie. Evaulace v muzejní edukaci – teoretická východiska. *Museologica Brunensia*.

Brno: Masarykova univerzita, 2013 (2), 15–21. ISSN 1805-4722.

MENSCH, Peter van. *Towards a methodology of museology*. PhD thesis.

Zagreb: University of Zagreb, 1992.

MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*.

Brno: Moravské zemské muzeum, 2013. ISBN 978-80-7028-403-2.

STRÁNSKÝ, Zbyněk. *Úvod do studia muzeologie*.

Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 8021012722.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*.

Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3034-8.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra a JOHNOVÁ ČAPKOVÁ, Michaela. *Plánování edukačních aktivit v muzeu: od strategického plánu k přípravě edukačního programu*.

Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4626-4.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Seznam metodických vysvětlivek k statistickému výkazu Kult (MK) 14-01 Roční výkaz o muzeu a galerii

(muzeu výtvarných umění) za rok 2015 [online]. [cit. 5. 4. 2016].

Dostupné online z: <https://statistika.nipos-mk.cz/muzea_15/muzea2015_metodicke_pripominky.pdf>.

Zpráva o činnosti Muzea Brněnska za rok 2011. [online]. [cit. 5. 4. 2016].

Dostupné z: <http://www.muzeumbrnenska.cz/user_files/0_zprava%20o%20cinnosti%20za%20rok%202011.pdf>.

Zpráva o činnosti Muzea Brněnska za rok 2012. [online]. [cit. 5. 4. 2016].

Dostupné z: <http://www.muzeumbrnenska.cz/user_files/0_zprava%20o%20cinnosti%20za%20rok%202012%20pro%20web.pdf>.

Zpráva o činnosti Muzea Brněnska za rok 2013. [online]. [cit. 5. 4. 2016].

Dostupné z: <http://www.muzeumbrnenska.cz/user_files/0_zprava%20o%20cinnosti%20za%20rok%202013%20-%20pro%20web.pdf>.

Zpráva o činnosti Muzea Brněnska za rok 2014[online]. [cit. 5. 4. 2016].

Dostupné z: <http://www.muzeumbrnenska.cz/user_files/0_zprava%20o%20cinnosti%20za%20rok%202014%20-%20pro%20web.pdf>.

Zpráva o činnosti Muzea Brněnska za rok 2015. [online]. [cit. 5. 4. 2016].

Dostupné z: <http://www.muzeumbrnenska.cz/user_files/0_zprava%20o%20cinnosti%20za%20rok%202015%20-%20pro%20web.pdf>.